

ğı için annesi Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'le nikâhlanması sırasında kendisinin velî sıfatıyla onu görevlendirdiğine dair bir rivayet yanında (İbn Sa'd, VIII, 90; Zehebî, III, 407) bu görevi ağabeyi Seleme'nin üstlendiği de ileri sürülmüştür (Zehebî, III, 408; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 66). İbn Ebû Seleme bundan sonra Resûl-i Ekrem'in himayesinde büyüdü. Hendek Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in hanımlarıyla birlikte Hassan b. Sâbit'in koşağında kaldığı belirtilmektedir. Resûlullah vefat ettiğinde dokuz yaşında bulunduğundan küçük yaşta sahâbî olma vasfını kazananlardan biri oldu.

Hz. Ali, Cemal Vak'ası'ndan önce Ümmü Seleme'nin bu seferde kendisine refakat etmesini istemiş, Ümmü Seleme de kendi yerine savaşa İbn Ebû Seleme'nin katılmasını sağlamıştı. İbn Ebû Seleme dirayetli ve yetenekli bir kimse olduğundan Hz. Ali tarafından Bahreyn ve Fars valilikleri gibi önemli görevlere tayin edildi. Hz. Ali'nin vefatından (40/661) sonra görevinden ayrılıp Medine'ye döndü, hayatının geri kalan kısmını Medine'de geçirdi ve burada vefat etti.

İbn Ebû Seleme Hz. Peygamber'den ve annesinden hadis rivayet etmiş de rivayetlerinin on beşe ulaşmadığı ifade edilmektedir. Onun çocuk eğitimi konusunda rivayet ettiği hadisler bizzat yaşadığı olayları yansıtmaları bakımından önemlidir. Kendisinden başta oğulları Muhammed ve Abdullah olmak üzere Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Ebû Rebâh, Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Vehb b. Keysân, Sâbit el-Bünânî gibi muhaddisler hadis öğrenmiş; namaz, yiyecek, oruç, aile hayatı gibi konulara dair rivayetleri *Kütüb-i Sitt'e*'de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 26-27; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 242; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 345, 349, 469; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 87, 90; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekâr), II, 63; İbn Hibbân, *Târîhu's-şahâbe* (Bûrân ed-Dannâvî), Beyrut 1408/1988, s. 173; a.mlf., *es-Şikât*, III, 263; İbn Mencûye, *Ricâlû Şahîhi Müslim*, II, 32; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 474-475; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 194; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), IV, 183; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 372-375; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbe-lâ*, I, 151; II, 202-204; III, 406-408; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 66, 519; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 455-456; Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî, *Ez-vâcû'n-Nebî* (nşr. M. Nizâmeddîn el-Füteyyih), Dimaşk 1413/1992, s. 158-159; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IV, 145-146, 151; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 205; Emîne Ömer el-Harrât, *Ümmü Seleme*, Dimaşk 1415/1995, s. 21-22; Selâhattin Polat, "Ebû Seleme el-Mahzûmî", *DiA*, X, 229.

SALİH KARACABEY

İBN EBÛ SERH

(bk. ABDULLAH b. SA'D b. EBÛ SERH).

İBN EBÛ ŞENEB

(ابن أبي شنب)

Muhammed b. el-Arabî
b. Muhammed b. Ebî Şeneb
(1869-1929)

Türk asıllı Cezayirli eğitimci
ve Arap edebiyatçısı.

Cezayir şehrinin yaklaşık 90 km. güneyinde bulunan Midye (Médéa) şehri yakınındaki Takbu (Aynüzzeheb) beldesinde doğdu. Anne ve baba tarafından Bursalı bir Türk ailesinin çocuğudur. Mısır'daki Türk ordusunda görevli olan büyük dedelerinden biri XVIII. yüzyıl başlarında Cezayir'de yerleşmişti. Türk ordusuna uzun süre hizmetten sonra ayrılan dedesi Muhammed ise Abdülkâdir el-Cezâirî'nin Midye'yi kuşatması sırasında (Mayıs-Haziran 1840) vefat etmiştir. Babası geçimini ziraatla sağlayan küçük bir çiftçi idi.

İbn Ebû Şeneb ilkokulu bitirdikten sonra bugün kendi adını taşıyan liseye (Lycée Ben Cheneb) devam etti. Buradan mezun olduktan sonra (1886) Midye'den ayrılarak Cezayir şehri yakınında Ebûzerîa'daki öğretmen okuluna girdi. Ekim 1888'de ilkokullarda Arapça ve Fransızca okutmakla görevlendirildi. On yıl süren bu görev sırasında bir yandan da belâgat, klasik mantık, kelâm, hadis ve ensâb konularında özel dersler aldı; ayrıca İbrânîce, İtalyanca, İspanyolca, Almanca, Farsça, Türkçe ve Latince öğrenmeye çalıştı. Bu arada Medresetü'l-edebü'l-ulyâ'dan icâzet aldı. 1898 yılı Mayıs ayında Kasantîne'de Kettâniyye Medresesi Arap dili hocalığına tayin edildi. Burada üç yıl çalıştıktan sonra Cezayir Medresesi'nde görevlendirildi. 1903'te Ecole des Letters'de aruz, adlî belgelerin tercümesi ve halk Arapçası ile fasih Arapça'nın karşılaştırılması konularında dersler veren İbn Ebû Şeneb ayrıca 1904 yılında Câmiu's-sefir'de Buhârî okutmaya başladı. 1908'de Cezayir Üniversitesi kurulduğunda Edebiyat Fakültesi öğretim görevliliğine tayin edildi.

1920 yılında Şam'da bulunan el-Mecmau'l-ilmîyyi'l-Arabî üyeliğine seçilen İbn Ebû Şeneb, 1922'de Abbâsîler'in saray

şairi Ebû Dülâme'nin hayatı ve şiirleriyle Cezayir Arapçası'ndaki Türkçe ve Farsça kelimeler konusunda sunduğu iki araştırma ile Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doktor unvanını aldı. 1924 yılında René Basset'den boşalan Arap dili ve edebiyatı profesörlüğüne tayin edildi. Aynı yıl Paris'teki Académie Sciences Coloniales'e üye seçildi. 1928 yılında Oxford'da yapılan XVII. Şarkiyatçılar Kongresi'nde Cezayir'i temsil etti. 8 Şubat 1929'da vefat etti.

Eserleri. İbn Ebû Şeneb'in başta dil, edebiyat, eğitim, tarih ve biyografi olmak üzere geniş bir alanı kapsayan telif, şerh ve tercüme türü çalışmalarının sayısı elli yediyi bulmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Proverbes arabes de l'Algérie et du Maghreb*. Cezayir ve Mağrib'de halkın kullandığı atasözlerini konu alan üç ciltlik bir çalışmadır (Paris 1904, 1905-1907). 2. *Tuhfetü'l-edeb fî mizânî eş'ârî'l-Arab* (Cezayir 1906, 1928; Paris 1954). Aruz bahirlerini örnekleriyle ele alıp işlemektedir. 3. *el-Müşelleşât* (Cezayir 1907). Kutrub lakabıyla tanınan Muhammed b. Müstenîr'in değişen üç hareketine göre farklı anlamlara gelen kelimeleri topladığı *el-Müşelleş* adlı urcûzesinin şerhidir. 4. *Etude sur les personnages mentionnés dans l'idjâza du Cheikh 'Abd al-Qâdir al-Fâsi* (Paris 1907). 5. *Fehresetü kütübî'l-Câmi'î'l-A'zam bi'l-Cezâ'ir: Catalogue des manuscrits arabes de la Grande Mosquée* (Cezayir 1909). 6. *Abû Dulâma, Poète bouffon de la cour des premiers califes abbassides* (Cezayir 1922). Meşhur Arap şairi Ebû Dülâme'nin hayatı ve şiirini konu alan bir çalışmadır. 7. *Mots turks et persans conservés dans le parlé d'Alger* (Cezayir 1922). 8. *Risâle fî'l-mantîk*. Klasik mantıkla ilgili olup henüz neşredilmemiştir.

İbn Ebû Şeneb'in neşrini gerçekleştirdiği eserlerden bir kısmı da şunlardır: İbn Meryem, *el-Bustân fî zikri'l-evliyâ' ve'l-ulemâ' bi-Tilimsân* (Cezayir 1908); Ebû Saîd es-Sûsî, *Nazmü'l-Mümti' fî Şerhi'l-Muğni'* (Cezayir 1908); Hüseyin b. Muhammed el-Versilânî, *Rihle* (Cezayir 1908); Firûzâbâdî, *Tahbîrû'l-müveşşîn* (Cezayir 1909); Gubrînî (Ebû'l-Abbâs), *Unvânü'd-dirâye fî 'ulemâ'î Bicâye* (Cezayir 1910); Ca'berî, *Tedmîşü't-tezkîr fî'te'nîş ve't-tezkîr* (Strazburg 1910); Ebû'l-Arab ve Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Tabakâtü 'ulemâ'î İfrîkiyye* (Fransızca tercümesiyle birlikte, I-II, Paris 1915-1920);

İbnü'l-Ebbâr, *Tekmiletü's-Şıla* (1. cilt Alfred Bel ile birlikte, Cezayir 1920); *ez-Za-hîretü's-seniyye fî târîhi'd-Devleti'l-Merîniyye* (Cezayir 1921); *Alkame el-Fahl, Dîvân* (Cezayir 1925); *Urve b. Verd, Dîvân* (Cezayir 1926); *Zeccâcî, el-Cümel* (Cezayir 1926).

İbn Ebû Şeneb'in *Encyclopédie de l'Islam*'ın birinci edisyonunda çok sayıda maddesiyle bazı dergilerde ilmî makaleleri ve Ahmed Teymur Paşa, Muhammed Kürd Ali, Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, M. Godera, M. Miguel Asin Palacios, M. A. Griffth ve M. Kratchowsky gibi zamanın ilim adamları ile aydınlarına gönderdiği ve birçoğunu sanatlı nesirle kaleme aldığı mektupları ve çeşitli kongrelerde sunduğu tebliğleri, verdiği konferansları bulunmaktadır. İbn Ebû Şeneb'in ayrıca klasik ulemâ üslûbu üzere kaleme aldığı birçok manzumesi mevcuttur. Gençlik yıllarında yazılmış bu manzumeler hicvin dışında değişik temaları kapsamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1626-1627; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, X, 289; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-â'lamî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 189-191; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 266-267; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâlî, *Muhammed b. Ebî Şeneb*, Cezayir 1983; Zekî Mucâhid, *el-A'lâmü's-Şarkîyye*, Beyrut 1994, II, 923-925; "el-'Allâme Muhammed Ebû Şeneb", *MMİADm.*, X/4 (1930), s. 238-240; M. Hadj-Sadok, "İbn Abî Şhanab", *EI*² (İng.), III, 689-691; Âzertâş Âzernûş, "İbn Ebî Şeneb", *DMBİ*, II, 666-667.

MUSTAFA ÖZ

İBN EBÛ ŞERİF, Burhâneddin

(برهان الدين ابن أبي شريف)

Ebû İshâk Burhânüddin İbrâhîm
b. Muhammed b. Ebî Bekr
el-Makdisî el-Misrî
(ö. 923/1517)

Tefsir, hadis ve fıkah âlimi.

18 Zilkade 836'da (6 Temmuz 1433) Kudüs'te doğdu. İlk bilgileri, kendisi gibi İbn Ebû Şerîf lakabıyla anılan ağabeyi Kemâleddin Muhammed'den öğrendi. Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra Şemseddin İbn İmrân'dan Ebû Ma'bed İbn Kesîr ve Ebû Amr b. Alâ kıraatleri üzere tecvid ve tashih-i hurûf dersleri aldı. Kudüs'te Sirâceddin er-Rûmî ve Ya'kûb er-Rûmî gibi âlimlerden Arap dili ve edebiyatı, usul, mantık, meânî ve Hanefî fıkah konularında istifade etti. Tahsilini ilerletmek için gittiği Kahire'de Emîn Aksarâyî'den Tef-

tâzânî'nin *Şerhu'l-'Akâ'id*'ini, Celâleddin el-Mahallî'den fıkah usulüne dair *Cem'ü'l-cevâmî*'in şerhini okudu. Ayrıca Alemüddin Sâlih b. Ömer el-Bulkînî, Kâdîkudât Şemseddin Muhammed b. Ali el-Kâyâtî ve İbn Hacer el-Askalânî'den fıkah, Şehâbeddin Ahmed b. İsmâil el-İbşî'tî'den ferâiz ve hesap, İbnü'd-Deyrî'den tefsir dersleri aldı. 853'te (1449) babası ve kardeşiyle beraber hac için Mekke'ye giden İbn Ebû Şerîf burada Takıyyüddin İbn Fehd el-Mekkî, Ebû'l-Feth İbnü'l-Merâgî ve İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî'den hadis dinledi; bazı hocalarından kıraat okutmak ve fetva vermek için icâzet aldı. Hacdan sonra kızıyla evlendiği Mısır'ın kâdîkudâtı Şerefeddin Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî'nin derslerine devam etti ve ona niyâbeten kadî (şeyhülislâm) seçildi; Ezher ve İbn Tolun Camii'nde, el-Medresetü'l-Hicâziyye'de ve Câmîu'l-Fekkâhîn'de tefsir, fıkah, hitabet dersleri verdi.

İbn Ebû Şerîf 898'de (1493) Şam'a giderek Sümeysât'ta ikamet etmiş, bu sırada Şemseddin İbn Tolun kendisinden ders almış, aynı yıl uzun müddet ayrı kaldığı Kudüs'e dönerek Salâhiyye Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Ancak sonraları iki defa Kahire'ye gidip geldiği, orada öğretimle uğraştığı söylenir. Bedreddin el-Gazzî ve Zeynüddin Ömer b. Ahmed eş-Şemmâ Kahire'de onun derslerine devam edenler arasındadır. Şeyhülislâmlık vazifesinden herhangi bir ücret almayan ve geçimini Kudüs'teki kendisine ait sabun imalâthanesinden temin eden İbn Ebû Şerîf 906'da (1500) tayin edildiği Mısır kadılığında dört yıl hizmet verdi. Ardından Kahire'deki Gavrî Medresesi'ne müderris oldu. Ancak zina ettiklerine dair baskı altında itirafta bulunduktan sonra bu ikrardan dönen kimselerin recmedilmemesi yönündeki görüşü sebebiyle bu görevden azledildi. Daha sonra evine çekildiyse de halk kendisinden faydalanmaya devam etti. İbn Ebû Şerîf 28 Muharrem 923'te (20 Şubat 1517) Kahire'de vefat etti. Abbasî Halifesi Mutevekkil-Alallah'ın kıldırıldığı cenaze namazından sonra İmam Şâfiî'nin kabrine yakın bir yere defnedildi.

Eserleri. Bir divan oluşturacak kadar şiirleri de bulunduğu belirtilen İbn Ebû Şerîf'in çoğu günümüze ulaşmamış olan belli başlı eserleri şunlardır: 1. *Şerhu'l-Hâvî*. Abdülgaaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin Şâfiî fıkahına dair *el-Hâvî's-sağîr* adlı eserinin şerhidir. 2. *Şerhu'l-Minhâc*. Nevevî'nin *Minhâcû't-tâlibîn* adlı fıkha

dair eserinin dört ciltlik şerhidir. 3. *Şerhu't-Tuhfeti'l-kudsiyye fi'l-ferâ'iz*. İbnü'l-Hâim'in manzum eserinin şerhidir. 4. *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye. el-Hâvi's-sağîr* in Zeynüddin İbnü'l-Verdî tarafından nazma çevrilmiş şekline yapılan bir şerh olup tamamlanmamıştır. 5. *Şerhu'l-İrşâd fî uşûli'l-hadîs*. İbnü's-Salâh'ın *'Ulûmü'l-hadîs* adlı eserinin Nevevî tarafından *el-İrşâd fî uşûli'l-hadîs* adıyla ihtisar edilen metninin şerhidir. 6. *Şerhu Kavâ'idü'l-İ'râb*. İbn Hişâm en-Nahvî'nin asıl adı *el-İ'râb 'an kavâ'idü'l-İ'râb* olan eserinin şerhi olup Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Veliyyüddin Efendi, nr. 2965; ayrıca bk. *DMBİ*, II, 664). 7. *el-İkdü'n-nadîd fî şerhi 'Akîdeti'bni Dağıkal'id*. 8. *Hâşiye 'alâ Şerhi 'Akâ'idü'n-Neseffî*. Teftâzânî'nin *'Akâ'idü'n-Neseffî*'ye yazdığı şerhin hâşiyesidir. 9. *Nazmü'l-Varakât*. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin Şâfiî usul-i fıkahına dair *el-Varakât* adlı risâlesinin nazma çevrilmiş şeklidir. 10. *Nazmü Nuḥbeti'l-fiker fî muştalaḥi ehli'l-eser*. İbn Hacer el-Askalânî'nin ulûmü'l-hadîse dair eserinin 100 kûsur beyitle nazma çevrilmiş şeklidir. 11. *Nazmü Luḳatati'l-'aclân*. Zerkeşî'nin asıl adı *Luḳatatu'l-'aclân ve bülletü'z-zamân fî uşûli'l-fıkḥ ve'l-ḥikmeti ve'l-manṭıḳ* olan eserinin nazma çevrilmiş şeklidir. 12. *Nazmü Tehzîbi'l-manṭıḳ*. Teftâzânî'nin *Tehzîbü'l-manṭıḳ ve'l-kelâm* adlı eserinin nazma çevrilmiş şeklidir. 13. *Nazmü 'Akâ'idü'n-Neseffî*. Ebû Hafs Necmeddin en-Neseffî'nin *'Akâ'idü'n-Neseffî* diye bilinen risâlesinin nazma çevrilmiş şekli olup asıl adı *el-Ferâ'id fî nazmi'l-'Akâ'id*'dir. 14. *Nazmü rivâyeti Ebî 'Amr*. Eserde Ebû Amr'ın kıraati yaklaşık 500 beyitle nazma çevrilmiştir. 15. *Manzûme fi'l-kırâ'ât*. İbn Ebû Şerîf'e ait olduğu belirtilen, fakat hakkında başka bir bilgi verilmeyen (Ali Şevvâh İshak, IV, 167) bu eserin *Nazmü rivâyeti Ebî 'Amr* ile aynı eser olması muhtemeldir. 16. *Tefsîrû'l-âyeteyn ve'l-hadîs*. İki âyetle (el-Bakara 2/257; ez-Zümer 39/53) Hz. Peygamber'e salavat getirilmesine dair bir hadisin (Tirmizî, "Kıyâme", 23) tefsirinden ibaret olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 393). 17. *Es'ile*. Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de kayıtlı (nr. 25920^B) küçük bir risâle olup müellifin fıkha dair bazı sorulara verdiği cevapları ihtiva eder (*DMBİ*, II, 664). 18. *Tefsîru sûreti'l-Kevser*. 879'da (1474) yazılmış olan bu eserin bir nüshası *Uḳūdü'd-dür ve'l-*